

SVEUČILIŠTE U RIJECI
AKADEMIJA PRIMIJENJENIH UMJETNOSTI

MATEA ZEMAN

Umjetnost u antropocenu

ESEJ

Rijeka, prosinac 2019

1. UVOD

Termin „antropocen“ koristi se kako bi se označilo posljednje geološko razdoblje koje je ponajviše obilježeno utjecajem čovjeka. Može se činiti paradoksalnim ili šašavim u geološkim se terminima izražavati s naglaskom na čovjeka, osobito ako imamo na umu da geologija kao takva i nema previše veze s čovjekovim prisustvom na planeti. Istina je da geologija možda proteklih stoljeća nije toliko imala veze s čovjekom, ali geologija, klima(tologija), ekologija i srodne egzaktne znanosti danas imaju ne samo veze nego životne (i smrtne) probleme upravo s ovom nametljivom, uzurpatorskom i eksploatatorskom vrstom – čovjekom.

Da, antropocen je oznaka koju koristimo u negativnom kontekstu danas i to kako bismo pažnju okrenuli na goruća klimatološka i ekološka pitanja (zapravo probleme i nužnosti), a koja su se dogodila zbog utjecaja čovjeka i to tijekom samo jednog stoljeća – turbulentnog i nevjerojatnog 20. stoljeća koje je počelo od uvođenja električne energije u kućanstva diljem (Zapadnoga) svijeta, a završilo globalnom internetskom povezanošću i stanovitom „novom svjesnošću“ pojedinca koju mnogi romantici žele nazvati „samosvijesti svijeta“. (Svijet je odavno svjestan, ali sada – on zapomaže.)

Antropocen je započeo, tvrde stručnjaci, još u vrijeme antičkih civilizacija, kada se čovjek sustavno počeo baviti lovom i poljoprivredom – kada je počeo planski i strateški razvijati društvo i iskorištavati ograničene resurse koje je pronalazio na svojem tehnički usmjerenom putu. Jedno je od obilježja koje mnogi navode, činjenica da je antropocen započeo kada je čovjek počeo gledati na prirodu kao na sustav podčinjen njemu – zapravo samo jednoj od vrsta koje sudjeluju u velikom svjetskom organizmu. Humboldt i Darwin neki su od starih znanstvenika koji su pokušali pobiti ovu klasičnu tvrdnju o prirodnoj superiornosti čovjeka nad svima i svime.

Drugi se znanstvenici ipak ne osjećaju toliko uvrijeđeni antropocenom da bi ga datirali u peto stoljeće prije Krista – ipak, u doba Platona i Aristotela ljudi su hodali bos i radili ritualne

žrtve, a nisu se u tisućama natiskivali u podzemne željeznice u osam ujutro kako bi u devet bili na poslu, u ogromnom industrijskom pogonu koji u zrak emitira sumpor, ugljik i selen. Ako želimo biti realni, antropocen je počeo prije stotinu godina, nije prestao, a ako ne prestane – prestat će najvjerojatnije – čitava poznata realnost.

2. UMJETNOST

I dobro – reći će neki – antropocen je vrijeme kada je utjecaj čovjeka postao ne samo nezanemariv već i strahovito štetan za Zemlju – ali, kakve veze umjetnosti može imati s geologijom, klimatologijom, ekologijom i konačno – rješavanjem potencijalne globalne katastrofe? Zar će umjetnici sami (ili zar će ljudi povedeni umjetnicima ili umjetninama) pokrenuti sustavno iskorjenjivanje linearnog načina razmišljanja i linearne („uzmi-iskoristi-baci“) ekonomije? Zar će umjetnost pokrenuti cirkularni *modus vivendi* na globalnom planu, izbrisati konzumerizam i osvijestiti čovjeka o činjenici da Zemlja nije njegova, već da je on njezin – nametnik?

Pitanje je zanimljivo, a odgovor je na njega i „da“ i „ne“. Naravno je da neće umjetnici svijeta, poput Dürerovih *Jahača apokalipse*, samo u ultra-pozitivnom svjetlu, dojahati zajedno i ugraditi biorafinerije diljem Kine, za početak. Neće se naslikati jedinstveno djelo koje će poput kršćanstva, obuzeti one duhovno nepismene i usaditi im shvaćanje o suvremeno svijetu i o stvarnoj odgovornosti koju svaki pojedinac ima nad prije svega samim sobom, zatim svojom okolinom i konačno – svijetom. To se sigurno neće dogoditi. Umjetnici neće od više od 2000 gigatona plastike koja pluta u oceanima napraviti veliku skulpturu koja će nam poput Mjeseca, odražavati sunčeve zrake.

Ipak, nešto se događa upravo posredstvom umjetnosti. Poput Cesarićeva *Slapa*, umjetnost je pojedinca i to obrazovanog(!) pojedinca kao kapljica koja, kad joj se doda njih mnogo, sačinjava jedan nepovratan tok, tj. slap informacija, shvaćanja i promjene. Ona je već počela.

3. ZAKLJUČAK

Zadaća je umjetnosti oduvijek bila da obrazuje, da stvara, da koristi one resurse koje ima pred sobom, razmišljajući o njihovom finitetu jer – što ćemo ako nam nestane boje? Umjetnost je uvijek bila svjesna resursa. Uvijek, da – osim u 20. stoljeću, što je povijesna iznimka koja potvrđuje pravilo. Masovnom proizvodnjom umjetnosti i njezinom reprodukcijom doprinijelo se svim negativnim učincima na okoliš. Ali, to nisu učinili umjetnici već industrijalisti. Pa, i to se mijenja. Umjetnost je sve manje masovna, a sve više odnosno sve masovnije – personalna, (samo)svjesna i održiva. Umjetnost je sve manje politička, a sve više duhovna. Ova kolektivna tendencija povratka umjetnosti u prirodu iz koje je nastala i koju je oduvijek pokušavala imitirati, prikazivati i interpretirati nikada nije bila snažnije (to jest masovnije) negoli je danas.

Ključ umjetnosti u antropocenu jest upravo to – vraćanje prirodi. Ali, ne bilo kako i pod bilo kojim uvjetima. Naprotiv – umjetnost je u zenitu antropocena kojem svjedočimo – nužno informirana štono riječ – obrazovana. Ona je svjesna da nije „čista“, da nije pohod na dostojanstvenu promjenu, da je naprosto – poruka. Informirana poruka. I upravo stoga što je umjetnost danas informirana poruka ona je i u svakom smislu – važan i neizostavan poziv.

Poziv na što? Pa, kao i uvijek. Poziv na ponovno promišljanje već promišljenog i poziv na promjenu koja počinje od individue, a vodi ka poimanju i shvaćanju sna o totalitetu. Zapravo, konciznije – ona je poziv *per definitionem*.

Umjetnost se prema antropocenu danas odnosi negativno, ako je svjesna. Ova se negativnost ne pojavljuje samo u obliku upozorenja i nagovještaja nekog (zasad) izvjesnog budućeg

armagedona. Naprotiv, ona se prema antropocenu, kao konceptu i kao realnosti odnosi kao prema dostojnom protivniku koji mora umrijeti. Ona ukazuje na alternative, pobuđuje i probuđuje čovjekovu misao, daje čovjeku alate koje nije ni znao da ima... Ali samo i isključivo ako je obrazovana.

Ako je neobrazovana – danas – onda nije umjetnost.

4. BIBLIOGRAFIJA

- Grusin, R. (ur.). (2017.) *Anthropocene Feminism*. Minneapolis and London: University of Minnesota Press.
- Steffen, W. (2010.) The Anthropocene. *TEDxCanberra*. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=ABZjlfhN0EQ>, 05.12.2019
- Internetski izvor: <https://theanthropocene.org/film/>, film u cijelosti gledali na nastavi kolegija Semiotika slike 1.